

Mantık Araştırmaları Dergisi

Journal of Logical Studies

Mantık İlmi Açısından İki Önemli Eser: Mizânu-l Ukûl ve Felsefe Dersleri

Yazar(lar) | Author(s): Remziye SELÇUK

Bu makaleyi kaynak gösterin | Cite this article:

Selçuk, R. " Mantık İlmi Açısından İki Önemli Eser: Mizânu-l Ukûl ve Felsefe Dersleri ". Mantık Araştırmaları Dergisi 5 (2023): 6-23

Bu makaleye çevrimiçi ulaşın | See this article online:

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2848444>

ISSN 2687-3125 | e-ISSN 2687-3125

Mantık İlmi Açısından İki Önemli Eser: Mizânu'l-Ukûl ve Felsefe Dersleri

Remziye SELÇUK*

 ORCID: 0000-0002-0919-9234

Özet

Mizânü'l-Ukûl ve Felsefe Dersleri hem klasik mantık konularını hem de kendi zamanlarında Batı'da yeni başlamış olan metot ve sembolik mantık çalışmalarıyla beraber işlenen konuları da içermektedir. Müellifleri çok sayıda dil bilmektedirler. Bu özelliğe sahip olmaları, batıda çıkan çalışmaları edinmelerini ve onları okuyarak değerlendirme yapmalarını sağlamıştır. Mizânü'l-Ukûl ve Felsefe Dersleri'nde bazı mantık kavram ve tamlamalarının Fransızca veya İngilizce karşılıkları yer almaktadır. Bu durum, Batı literatüründe yer alan mantıkla alakalı kavram ve tamlamaların karşılıklarının bilinmesine yardımcı olmuştur. Diğer taraftan bu eserlerin, farklı fikir ve eserlerin değerlendirme ya da eleştirilerine yer vermeleri ve klasik ve yeni mantığı karşılaştırmalı olarak irdelemeleri başka dikkat çekici yönüdür.

Felsefe Dersleri'nde Mizânü'l-Ukûl'a oranla konular daha derinlemesine işlenmiştir. Ancak Mizânü'l-Ukûl'da sembolik mantıkla alakalı daha fazla bilgi yer almaktadır. Ayrıca Ali Sedad, bahsi geçen eserinde çok sayıda ve yetkin örnekler vermektedir. Felsefe Dersleri'nde örnekler çoğu zaman aynıdır.

Felsefe Dersleri'nin son bölümünde yer alan sûrî/formel mantığa dair kısım ve buradaki görüşler önemlidir. İzmirli'ye göre bu yeni mantık çeşidi fikrin tutarlılığına yardımcı olmaktadır, faydalıdır. Ancak yeni mantık, konu nasıl konu olmuş ise o şekilde fikre uygulamaktadır. Bu yüzden fikrin şeylerle uygunluğuna ait olmaz.

İzmirli metodoloji bahsini eseri *Fenn-i Menâhic*'de ele almıştır. Ancak Mizânü'l-Ukûl'un bu çalışmadan yaklaşık 26 yıl evvel basılmış olmasına rağmen bu konuda daha çok detaya sahip olması bu esere ayrıcalık katmıştır.

Ali Sedad, Osmanlı'nın son zamanlarında ilk defa yüklem niceliğine değinendir. O, batılı mantıkçıların kıyasın modllarını 72 ye çıkardıklarını ve bu şekilde yenilik getirdiklerini sandıklarını ancak bunun bir yenilik değil, abartı olduğunu ve tabii olmadığını belirtir. Ali Sedad'a göre, Batı mantığa Endülüs Müslüman mantıkçıları kadar ne hizmet etmiş ne de onu geliştirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mantık, Felsefe Dersleri, Mizânü'l-ukûl.

* Dr. Öğr. Üyesi, İNÜ, İlahiyat Fakültesi, remziye.selcuk@inonu.edu.tr

Two Important Works in Terms of Logic: Mizân Al-'Ukûl and Philosophy Lessons

Mizân al-ukûl and Philosophy Lessons include both classical logic topics and methods and symbolic logic studies that had just begun in the West during their time. The fact that their authors knew many languages allowed them to acquire the works published in the West and to evaluate them by reading them. There are French or English equivalents of some concepts and phrases in Mizânü'l-ukûl and Philosophy Lessons. This situation has helped to know the logic-related equivalents in the western literature. On the other hand, the fact that these works include evaluations or criticisms of foreign ideas and works, and their comparative analysis of classic and new logic is another remarkable aspect of the works. The section on formal logic in the last part of the Philosophy Lessons and the views here are important. According to Izmirli, this new type of logic helps the consistency of the idea, it is useful. However, the new logic is applied to the idea in the same way as the subject. So it does not belong to the conformity of the idea with things.

Mizân al-ukûl is processed more detailed and productively with a critical view of symbolic logic.

He discussed the method of methodology in his work Fenn-i Menâhic. However, Mizân al-ukûl was published about 26 years before this work. Therefore, Ali Sedad has more details on this subject. In addition, Ali Sedad gives mathematical and competent examples in his work. The examples in Philosophy Lessons are often the same.

Ali Sedad is the first to refer to the quantity of the predicate in the last period of the Ottoman Empire. He states that western logicians think that they have brought innovation by increasing the modes of qiyas to 72, but this is not an innovation, it is exaggerated and of course not.

There is another remarkable finding of Ali Sedad, which is this: The West neither served nor developed logic as much as Andalusian Muslim logicians.

He states that the method, which was on the agenda in the West at that time, was "related to how the rules of logic are applied to science and science".

Keywords: Logic, Philosophy Lessons, Mizân al-Ukûl.

Giriş

Ali Sedad (1857-1900) ve İzmirli İsmail Hakkı (1869-1946) Osmanlı devletinin son zamanlarında yaşamış iki ilim şahsiyetidir. Mantık alanında o sıralar Batı'da önemli gelişmeler olmaktadır. Özellikle metodoloji (usûl) ve sembolik mantık çalışmaları hız kazanmıştır. Mesela, G. Frege (1848-1925), E. Boirac (1851-1917), A. Ampere (1775-1836), O.

Remziye SELÇUK

Comte(1798-1857), H. Spencer (1820-1903), F. Bacon (1561-1626), gibi ilmi şahsiyetler mantığa yeni yorumlar getirmişlerdir. Ali Sedad ve İzmirli İsmail Hakkı hem klasik mantık konularına hem de Batı'da ortaya çıkmış olan yeni konulara ve görüşlere de aşinadırlar. Her ikisi de sahip oldukları diğer ilimlerin yanı sıra mantık ilmiyle de alakalı eserler yazmışlardır. Ali Sedad'ın mantık çalışmalarının yer aldığı eserleri *Lisânü'l-Mîzân* ve *Mîzânü'l-Ukûl fi'l-mantık ve'l-usûl*'dür. Ancak daha kapsamlı olması ve *Mîzânü'l-Ukûl*'ün onun matematiksel metodolojiye ve mantığa yer veren kendi türünün ilk özgün eseri olmasından dolayı söz konusu eser ele alındı. İzmirli'nin Felsefe Dersleri dışında mantıkla alakalı '*Mî'yâru-l Ulûm*' ve '*İlm-i Mantık*' adlı çalışmaları da bulunmaktadır. Ancak *Mî'yâru'l-Ulûm*'da sadece klasik mantık konuları ele alınmıştır. Dolayısıyla felsefe dersleri kadar geniş bir konu dağılımına sahip değildir. *İlm-i Mantık*'a gelince el yazması olmasından kaynaklanan bazı sorunlar bulunmaktadır. Bazı sayfalarda, yazılar silik ve üzeri çiziktir. Bu nedenle hem eseri okumak hem de anlamak zor olduğundan, sağlıklı bilgiler edinilememektedir. Her iki eserin bahsedilen durumlarından dolayı müellifin Felsefe Dersleri adlı eserinin incelenmesi uygun bulunmuştur. Ayrıca bu eserin ele alınmasının başka bir sebebi de bu eserin hem batıda mantık alanındaki gelişmeleri kapsayarak hem klasik mantık hem de mantıkta yeni olan konuları içermiş olmasıdır.

Her iki eserde mantık ilmi açısından göz ardı edilemeyecek fikirler bulunmaktadır. Bunun nedeni müelliflerinin hem o zamana kadar gelmiş olan konularıyla mantık ilmi hakkında hem de o sıralarda batıda görülen mantık alanındaki gelişmeleri yakından takip etmeleri ve bu gelişmeleri de eserlerine yansıtma larıdır.

Tüm bu sebeplerden bu çalışmanın amacı; söz konusu iki mantık eseri, ele aldıkları konuları bağlamında karşılaştırmak, yer yer eserler ya da yazarların konuyla alakalı söylenmiş ifadelere yer vermek ve böylelikle bu eserlerin önemini ortaya koymaya çalışmaktır. Bu çalışma; bahsi geçen eserlerle sınırlandırılmış olup eserler ya da yazarları hakkında, çalışmanın hacmini arttırmamak amacıyla, çok fazla detay ya da konulara derinlemesine inmeden genel bir çerçeve çizilerek yapılmıştır.¹

¹İzmirli İsmail Hakkı ve mantığın tasavvurât bölümüne ait fikirleri konusunda geniş bilgi için bakınız: Remziye Selçuk, İsmail Hakkı İzmirli'de Tasavvur Mantığı, (Doktora Tezi) *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2019.

1. Ali Sedad ve Mizânu'l-Ukûl fi'l-Mantık ve'l-Usûl

Ali Sedad'ın babası dönemin ünlü tarihçisi olan, Ahmet Cevdet Paşa'dır.² Ali Sedad, kimya ve fizik dersleri almıştır. Mahrec-i Aklâm ve Hukuk Mektebi, Galata Sarayı Sultânîsi, gibi önemli kurumlarda mantık hocalığı da yapmıştır. Kırk üç yaşında vefat etmiş ve babasının yanına, Fâtih hazîresine defnedilmiştir.³ Ali Sedad'ın mantık kitabı yazmasında babasının etkisi olduğu bilinmektedir. Nitekim babasının da önemli bir mantık eseri mevcuttur. Şöyle ki 1877'de Ahmet Cevdet Paşa'dan, bir mantık ders kitabı yazılması istenmiş ve Cevdet Paşa da *Mi'yâr-ı Sedâd* adlı eseri yazmıştır. Bilindiği üzere babası Ahmet Cevdet Paşa o sıralarda da pek meşhur olan geleneğe⁴ uyup oğluna ithâfen eserinin adını "Mi'yâr-ı Sedâd" koymuştur.

O sırada, genelde Osmanlı'da, eserler çoğunlukla Arapça yazılmaktadır. 19. Yüzyılın ikinci yarısından sonra eserler Türkçe de yazılmaya başladı. Necati Öner bahsi geçen eser için, Cevdet Paşa'nın *Mi'yâr-ı Sedâd*'ının klasik anlamda ilk Türkçe kitabı olduğunu, planının İsağojî'nin planıyla aynı olduğunu, açık ve seçik örneklerle konuyu daha da anlaşılır kıldığını belirtir. Ayrıca Cevdet Paşa'nın dilinin gayet anlaşılır olduğunu ilave ederek "bizde yazılmış en güzel mantık kitabı"⁵ ifadesini kullanır. Öner, bu değerlendirmesiyle, Cevdet Paşa'nın mantık kitabını yazarken gösterdiği dikkate vurgu yaparak aslında onun mantık ilmi için emek ve gayret sarf ettiğini de göz önüne sermektedir. Cevdet Paşa, bu özenini, oğlunu, mantık kitabı yazması için cesaretlendirerek pekiştirmektedir. Çünkü Ali Sedad daha çok matematik, kimya ve fizik bilimleri ile uğraşır. Ayrıca aynı özveriyle Ahmet Cevdet Paşa'nın kendi eseri, *Mi'yâr-ı Sedâd*'ı da oğlunu mantığa yöneltmek amacıyla yazdığı

² Osman Keskiöğlü, "Ahmed Cevdet Paşa (1822-1895) Hayatı ve Eserleri", *dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/744/9531.pdf* s.223

³ Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Necati Öner, "Ali Sedad" maddesi. (erişim 12.9. 2021).

⁴ O sıralarda birilerine ithafen eser yazımları oldukça revaçtaydı. (bkz. Necati Öner, Ahmet Cevdet Paşa.)

⁵ Necati Öner, Ahmet Cevdet Paşa'nın Mantık Anlayışı, (Ahmet Cevdet Paşa Sempozyumu 1995, Ankara, 1997), s.110

Remziye SELÇUK

anlatılır.⁶ Nitekim bunların akabinde Ali Sedad babasına ithâfen teşekkür anlamında Mizânu'l-Ukûl'u kaleme almıştır.

Mizânu'l-Ukûl'da konular şu şekildedir:

Girişte takriz, mukaddime ve cevab'dan sonra; üç mukaddime halinde malumât-ı tarihiyye, mantığın tarif ve tesmiyesi, mantığın sübût ve sıhhati hakkında bilgiler bulunur. Ardından konular dört bölüm halinde devam eder.

Birinci bölüm: Tasavvurâtıdır. Burada elfaz ve meâni-i müfrede, isaguci konuları vardır. Tetimme başlığı altında da taksim konusu yer alır.

İkinci bölüm: Tasdikât. Bu bölüm üç başlıktır. Birinci başlık, kazâyâyı mutlakadır. Üç alt başlık halindedir: Birinci başlık kazâyânın tarif ve taksimi, ahkâm-ı kazâyâ. Ahkâm-ı kazâyâ da iki konudur: tenâkuz, aks. İkinci başlık, kaziyyenin nefsu-l emre mutabâkâtı hasebiyle tarif ve taksimi. İkinci başlık da üç alt başlığa ayrılır: tasdikâtın envai, bedihiyyât, zanniyyât. Üçüncü başlık edilledir. Burada da, delilin tarif ve taksimi, kıyas, temsil ve istikra', sınaat-ı hamse ele alınır. Kıyas konusu da şu şekildedir: kıyasın aksâmı, kıyas-ı iktirânînin durûb ve eşkâli. Dahasında ıstitrâd bulunur ve burada şiir hakkında bazı mütalaâta yer alır.

Üçüncü bölüm usûl konusudur. Bu bölümde 6 başlık vardır. Birinci başlıkta tarîkin aksamı ile faide: devr ve teselsül bulunur. İkinci başlık ise ulum-u riyâziyedir. Bu da mevzuât-ı riyâziye, berahîn-i riyâziye şeklinde alt başlıklara ayrılır. İstitradda ise Port-royal mantıkçılarının Euklides'e karşı dermiyan ettikleri itirazın reddi bulunur. Üçüncü başlıkta konular şöyledir: Ulûm-u tabiiyye: Havâdis ve kavânîn-i tabiiyye, muarrif, ta'lil. Dördüncü başlık ise; ulûm-u tarihiye: Ulum-u ahlâk, usûl-i tarih şeklindedir. Beşinci başlık ilahiyyât, altıncı başlık ulûm-ı şer'iyye, ulum-ı lisâniye şeklindedir. İstitradda ise bazı Avrupa hükemâsının tevhid-i elsine fikri konusu yer almaktadır.

Dördüncü bölüm: Safsataya ayrılır. Safsata da ğalatât ve muğalatât şeklinde ikiye ayrılır.

Lahikada mantığın cebire tatbiki konusu yer alır ve burada Boole usulü ve Standley Jevons usulü başlıkları vardır.

Muhtıra ile eser son bulur.

⁶ Ali Sedad, *Mizânu'l-Ukûl fi'l-Mantık ve'l-Usul*, Haz., İbrahim Çapak – Harun Kuşlu – Metin Aydın, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015, s. 4. (Ahmet Cevdet Paşa, "Cevap" içinde)

2. İzmirli İsmail Hakkı ve Felsefe Dersleri

İzmirli, Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyet dönemi ilk zamanlarının ileri gelen ilim ve düşünce adamlarındandır. İzmir'de İkiçeşmelik Mahallesi'nde, 1868 yılında, doğmuştur.⁷

İzmirli'nin eğitim hayatı farklı şekillerde devam etmiştir. Nitekim İzmirli bir taraftan rüşdiyeye devam ederken diğer taraftan medreseye de dahil olmuş, medrese tahsilini de tamamlamıştır. Daha sonraki süreçte o, Sultan Selim Medresesi hocalarından Hafız Şakir Efendi'den şer'î ilimleri de öğrenmiştir. Yine İzmirli, lise öğrencisiyken bir Yahudi'den Fransızca öğrenir ve karşılığında ona Türkçe öğretir. Bununla birlikte onun diller konusunda zengin olduğu belirtilebilir. Nitekim o Farsça, Arapça, Rusça, Rumca ve Latinceyi de öğrenmiştir. Bu dillerden Rumca ve Rusça'yı annesinden öğrenmiştir.⁸

İzmirli, klasik medrese programını devam ettiği sırada, mantık, felsefe, ve çağdaş düşünceler ve ekoller konularında da bilgi sahibi olmuştur. İzmirli, rüşdiyeyi İzmir'de bitirdikten sonra, yüksek tahsilini yapmak amacıyla 1892'de İstanbul'a gitmiştir. 1894'de İzmirli, Daru'l Muallimin-i Alî'yi yani Yüksek Öğretmen Okulu'nu bitirmiş, aynı zamanda Hafız Şakir'in medresedeki derslerine devam etmiştir.⁹

1911'de, Meşrutiyet'in başında İzmirli, Hukuk Fakültesi'nde fıkıh usulü, Darülfünûn Edebiyat Fakültesi'nde felsefe, sonradan Medresetü'l-Mütehassisin'de felsefe dersleri vermeye başlamıştır. İzmirli 1915'de Darülfünûn Edebiyat Fakültesi'nde İslam Felsefesi Tarihi hocalığı yapmış ve 1933 yılında üniversite bünyesinde aynı fakültede İslam Felsefesi ordinaryüs profesörü olarak emekli olmuştur. Görüldüğü gibi İzmirli'nin hayatı bir taraftan öğrenmekle, diğer taraftan da öğretmenlik ve hocalık yapmakla, yani öğretmekle geçmiştir. İzmirli, emekliliği gelmesine rağmen arkadaşları ve onun derin bilgilerinden daha fazla yararlanmak isteyen çevreler toplanıp onun bir zaman daha camiada kalması için ikna etmişlerdir.¹⁰

⁷ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ali Birinci, "İzmirli İsmail Hakkı" maddesi.

⁸ Birinci, "İzmirli İsmail Hakkı".

⁹ Birinci, "İzmirli İsmail Hakkı".

¹⁰ Celaleddin İzmirli, *İzmirli İsmail Hakkı'nın Hayatı, Eserleri, Dini ve Felsefi İlimlerdeki Mevkii, Jübilesi ve Vefatı*, İstanbul: Hilmi Kitapevi, 1946, s.5; Sabri Hizmetli, *İzmirli İsmail Hakkı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996, s.s. 3-4.

İzmirli, Osmanlı Devleti'nin yenilik arayışları ve aynı zamanda dış ülkelerle mücadele içinde olduğu bir zaman diliminde yaşamıştır. Bu durum doğaldır ki eserlerine de yansımıştır. Nitekim o batılı ilim adamlarından etkilenmiş konularını o doğrultuda seçmiş ve o sıralar çok popüler bir dil olan Fransızcaya da hakim olmuştur.

Felsefe Dersleri onun Darülfünûn için yazdığı ders notlarından oluşmaktadır. Şunu diyebiliriz ki bu eser felsefeden çok bir mantık kitabıdır. Hilmi Ziya Ülken ve Necati Öner bu eserin oldukça önemli bir çalışma olduğunu belirtirler. Onlara göre özellikle son bölümü yeni tarzda mantık için göz ardı edilemez.¹¹

Felsefe Dersleri, İstanbul'da 1914'te basılmıştır. Konuları ise şu şekilde sıralanmıştır:

Medhalde, marifet-i amiyâne ve ilm, marifet ile ilim arasındaki fark, ilmin evsâf-ı zâtiyyesi, felsefe, meleke-i felsefe ve meleke-i ilmiyye, ilim ve sınaat, felsefenin edvâr-ı muhtelifedeki tarifi, hükemâ-i ehl-i islamın felsefeyi tarifleri, felsefe-i ulûm, felsefenin mevzu' ve ğayesi ve taksimi başlıkları yer alır ve devamında bu kısmın hulasası, bu kısmın me'huzları ile medhal yani giriş son bulur.

Medhalden sonra "ilm-i mantık" ana başlığı altında: ilm-i mantığın tarifi, delil, ilmi mantığın mevzu ve ğayesi, ilmi mantık ile ilmi nefis arasındaki fark, ilmi mantığın tarihi, ilmi mantığın ulemâ-i İslam tarafından tarz-ı terakkisi, mantık-ı umumî ve mantık-ı tatbikî, evvelî ve sânevî, bu kısmın hûlasası konuları yer alır ve devamında bu kısmın me'huzları vardır. Ardından a'mal-ı selase-i zihniyye, mantık-ı umumînin mebde-i asliyesi, imkan- zâti ve tabiî başlıkları ile bu kısmın hulasası, bu kısmın me'huzları bulunur.

İlk olarak "tasavvurât" bölümü gelmektedir. Tasavvurat bölümünde, lafız ve tasavvur, aksam-ı tasavvur, aksam-ı lafız, ma'kulât-ı aşere, tazammun ve şümül, nisbet-i husus-u mutlak, nisbet-i tenâsuk, nisbet-i tesâvi, nisbet-i tebâyin ve husus-u min vech, külliyât-ı hamse, tasnif-i külliyât, merâtib-i külliyât levhası, Porpiriyus seceresi, elfâz nazariyesi konuları yer alır ardında bu kısmın hulasası, bu kısmın me'huzları konular özetlendikten sonra, tarif kısmına geçiş vardır burada tarif veya kavî-i şarih, tarif-i ismî ve hakikî, tarifin aksam-ı sairesi, tarifin sakatâtı, taksîm konuları yer alır bu kısmın hûlasası, bu kısmın me'huzları ile yine kısa bir özet yapılır.

¹¹ Hilmi Ziya Ülken, "Türkiye'de Tanzimat'tan Sonraki Mantık Hareketleri", *Edebiyat*, sayı 3(1935), s. 42 ve Necati Öner, *Klasik Mantık*, (Ankara:1986), s.5.

Eserde ikinci olarak "tasdikât" bölümü bulunur: Burada tasdik ve kazâyâ, ecza-i kazâyâ, aksam-ı tasdikât, aksam-ı kazâyâ, mevcihât, kazâyâ -1 merkiyye başlıkları ile buraya kadarki konuların hülâsası, me'huzları yer alır. Ardından "İstidlâlât" kısmı gelmekte ve burada istikra' ve ta'lil, tekâbül, tedâhül, tezât, tenâkuz, aks konuları ile bu kısmın hülâsası, bu kısmın me'huzları yer almaktadır. İstidlâlâtтан sonra kıyas konusu gelir. Kıyas konusunda; hadd-i evsâtın hidmeti, madde ve sûret-i kıyas, kavânîn-i kıyas, eşkal-i kıyas, durub, durubun müntec cedveli, istiklâl-i eşkâl, aksam-ı kıyas, kıyas-ı matvi, kıyas-ı medlül, kıyas-ı mevsülü-l netâyic, kıyas-ı mukassım, kıyas-ı ğayri müteârife başlıkları yer alır ve bu faslın hulasası, bu faslın me'huzları ile kıyas konusu toparlanır.

Kıyastan sonra burhan konusu vardır. Burada "burhan" başlığı altında, mebde-i ğayri merakîn, mebde-i muhtassa veya ta'rifât, ta'rifu-l elfaz ve eşyâ, mebde-i müştereke veya mütearafât, aksam-ı burhan, cedel, makbulât ve aksam-ı edille, sınaat-ı hamse alt başlıkları bulunur. ardından bu kısmın da hulasası ve me'huzları yer alır.

Felsefe derslerinin son bölümü "mantık-ı sûrinin ıstılahı" konusuna ayrılmıştır: Burada kemmiyyet-i mahmul nazariyesi, Mill'in i'tizarâtı, mantık-ı sûrinin faidesi, e'mal- ı mantikiyenin faidesi, ta'lil ve kıyasta münakaşa, kavâid-i mantığın faidesi konuları ele alınarak bu kısmın hulasası ve bu kısmın me'huzları ile ser son bulur.

3. Felsefe Dersleri ve Mizânu'l-Ukûl Hakkında Değerlendirmeler

3.1. İçeriksel Özellikler:

Batı'da Yeniçağ'da birçok alanda meydana gelen ilerlemeler, yenilikçilik hareketleri, sanayi, vs. alanlarındaki gelişmeler doğaldır ki tüm ilim dallarını da etkilemiştir. Bu durum mantığa da yansımış metodoloji ve formel mantığın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti bir yandan dış tehditlerle mücadele ederken diğer yandan bu bilimsel gelişmelerden uzak kalmamak için çaba sarf ediyordu. Osmanlı devletinde yaşayan ilim adamları zorlu bir süreçte yaşamalarına rağmen ilmî çabayı elden bırakmamışlardır. Burada ele alacağımız her iki ilim adamı da bunlardandır. Onlar hem batı dillerine hakim olmuşlar hem de batıda yazılan eserleri edinip okuma ve değerlendirme imkanı bulmuşlardır. Ali Sedad ve İzmirli de çokça dil bildiklerinden haberdarız.

Felsefe Dersleri ve Mizânu'l-Ukûl adlı çalışmalarda batının etkisi göze çarpar. Özellikle göze çarpan etki, bazı kelime veya kavramların

çoğu zaman Fransızcalarını bazen de İngilizcelerini vermiş olmalarıdır. Ancak Ali Sedad ve İzmirli eserlerinde yine de tamamen batıyı taklide gitmezler. Her iki müellifin de işlemiş olduğu konulara bakıldığında hem klasik ve hem de o zamanki modern konuları ele aldıkları görülür.

İzmirli, metodoloji bahsini 1911'de yayınlanan eseri Fenn-i Menâhic'de ele almıştır. Ancak Mizânu'l-Ukûl'un bu çalışmadan yaklaşık 26 yıl evvel basıldığını düşündüğümüzde Ali Sedad'ın bu konuda daha çok detaya sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca Ali Sedad, eserinde matematiksel ve yetkin örnekler verir. İzmirli de örnekler çoğu zaman aynıdır. Mesela; üçgen örneği.¹²

Felsefe Dersleri'nde tasavvurât kısmı, hem örnekleriyle ve hem işleyiş şekliyle daha verimli işlenmiştir ve yaklaşık 60 sayfa kadar yer ayrılmıştır. Mizânu'l-ukûl'da bu kısma daha az olarak 40 sayfada yer verilmiştir.

Tasdikât bölümü göz önüne alındığında, bu bölümde yer alan konular ve işleyişleri bakımından Felsefe Dersleri ve Mizânu'l-Ukûl aynı gibidir.

Felsefe Dersleri ve Mizânu'l-Ukûl'da bazı batılı mantıkçıların yorumları ve eleştirileri yer alır. Örnek verilecek olursa; Mizânu'l-Ukûl'da 289-361 sayfalar arası, Felsefe Dersleri'nde ise 66,111 sayfaları arası gösterilebilir. Ancak şunu belirtmek gerekir daha başka bir çok yerde konular içerisinde, yeri geldikçe farklı ilim adamlarının görüşlerine, diğerleriyle benzerlik ya da farklılıklarına yer verilmiştir. İzmirli ve Ali Sedad'ın kisinin de ortak alıntı yaptığı ya da görüşlerini yorumladığı batılı mantıkçılara örnek olarak, Hamilton, Mill, Spencer, Bacon verilebilir.

Felsefe Dersleri'nde usûl konusu yer almamıştır. Mizânu'l-Ukûl'da bir bölümün hepsi usûle ayrılmıştır. İzmirli, usûl konusunu tek bir kitap halinde-yukarıda bahsedildiği üzere- Fenn-i Menahic'de ele almıştır.

Mizânu'l-Ukûl'da safsata konusu varken, Felsefe Dersleri'nde yoktur. İzmirli bu konuyu Mi'yarü'l-ulûm'da ele alır.

Ali Sedad, son bölümü mantığın cebire tatbikine ayırırken, İzmirli, sûrî/formel mantığın ıstılahı bölümüne ayırır. Her iki alim de bu bölümlere getirdikleri yorumları açısından dikkat çekmiştir.

¹² İzmirli, *Felsefe Dersleri*, s.s. 6,38.

3.2. İki Eserin Mantık Tarihimize Katkıları

Mizânu'l-Ukûl'un, Felsefe Dersleri'nden yıllar önce yazıldığı düşünülürse alanında, bu esere öncelik tanınması gerektiği söylenebilir. Çünkü batıdaki gelişmelerden Ali Sedad İzmirli'ye nazaran daha erken haberdar olmuştur, denebilir. Bu açıdan Mizânu'l-ukûl, Felsefe Dersleri'ne kıyasla ön plana çıkmaktadır.

Öner, Ahmet Cevdet'ten bahsederken, oğlu Ali Sedad Bey'i yetiştirmesinin onun mantık alanına en büyük hizmeti olduğunu, çünkü Ali Sedad'ın mantık kitabının mükemmel bir eser olduğunu, bu eserde dahiyane seziler ve özel görüşler bulunduğunu belirtir. Ancak bu önemli eserin değerinin yeterince bilinmediğini, hatta gençlerin bu eserden haberdar olmadıklarını kaygıyla dile getirmektedir. Aynı zamanda Öner Ali Sedad'ın fikirlerine ne denli ehemmiyet verilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹³

Ali Sedad, ülkemizde ilk defa yüklem niceliğine değinendir. O, batılı mantıkçıların kıyasın modlarını 72 ye çıkarmakla yenilik getirdiklerini sandıklarını ancak bunun bir yenilik olmadığını abartılı olduğunu ve tabii olmadığını belirtir.¹⁴

Ali Sedad, yüzyıllar önce İbni Haldun'un yaptığı gibi, mantığın içeriğini gündeme getirmiştir. Bu durum, klâsik mantığın temellerini sağlamlaştırmak amacıyla yapılmış olsa da, aslında uzun yıllar medreselerde okutulan mantığa bir tepki olabileceği fikrini de beraberinde getirmektedir. Hatta onun eleştirel bir şekilde de olsa yeni mantık çalışmalarına değinmesi, onların yavaş yavaş tanınmasını sağlamıştır. Ancak Ali Sedad'ın, yine de kendi "düşünce geleneğini oluşturan ehl-i sünnet kelâmı ve fıkıh usûlü ile klasik mantığı korumaya almak için, yeni mantık çalışmalarını duygusal tepkilere varan bir şekilde bastırarak Aristo mantığını korumaya aldığı"¹⁵ şeklinde görüşler de mevcuttur.

Ali Sedad örneklerinde Kur'an'dan ayetler vermiştir.¹⁶ Bu durum onun mantığa hakimiyetini ve aynı zamanda İslami değerlere verdiği

¹³ Öner, *Ahmet Cevdet Paşa'nın Mantık Anlayışı*, 115.

¹⁴ Ali Sedad, *Mizânu'l-Ukûl* (Esere yapılan çevirinin giriş bölümü), s. 24.

¹⁵ Hasan Ayık, "Eski ve Yeni Mantığın Kavşağında Ali Sedat", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt: 4, sayı: 1: 195 .
205.www.sbd.aku.edu.tr/IV1/17hasanayik.pdf, erişim:16.09.2018.

¹⁶ Ali Sedad, *Mizânu'l-Ukûl*, s. 320.

önemi gösterir. Ali Sedad, Aristo mantığına yazılan Arapça şerh ve tercümeleri de oldukça önemser ve bunların Aristo mantığının yerleşmesi açısından önemli olduğunu belirtir.¹⁷

Ali Sedad bazı batılı bilim adamlarının mantığı çeşitli ortak dil ve işaretlerle ifade etme çabalarının da aslında mantık açısından bir yenilik olmadığını belirtir.¹⁸ Ali Sedad'ın bu yorumu onun batıda ortaya çıkmış olan yeni gelişmelerden çok iyi derecede haberdar olduğunu bir kez daha gösterir. Üstelik ona göre en yetkin dil Arapça'dır. Batı dilleri eksik ve kusurludur.¹⁹

Ali Sedad, mantığın alan bakımından matematiksel alandan daha geniş olduğunu, bundan dolayı mantığın tamamen matematiğe uygulanamayacağını ve bu durumun sürdürülemeyeceğini belirtmiştir. Yani matematiksel ifadelerin tamamen mantıksal ifadelere uygulanamayacağını belirtir. Bu ifadeler kısmen uygulanabilse de tam bir uygunlukla matematiksel ifadesi mümkün değildir. Nitekim mantıkta daha sonraki gelişmelerin Ali Sedad'ı haklı çıkardığı söylenir.²⁰ Yine belirtilmesi gereken başka bir durum da şudur ki Ali Sedad cebirsel mantığı ele alırken hem S. Jevons(1835-1882) hem de Boole(1815-1864)'ün cebirsel ifadelerini incelemeyi ve aktarmayı başarılı bir şekilde yaptığıdır.

Yine Öner, Ali Sedad'ın cebirsel mantık hakkındaki fikirlerini yorumlarken Cevdet Paşa'nın oğlunun kitabı için şunları ifade ettiğini belirtir:

“Sedad Bey'in getirdiği ve Avrupa'da çok yeni olan bu cebirsel mantık yahut “Logique algèbre” hakkındaki fikri de şu: Mantığın cebre uygulanmasına gelince, gerek insanların aralarındaki konuşmalarda ve gerek bilim ve teknikte kullanılan ve geçerli olan önermelerde aranılan konu ve yüklem birbiriyle bağlanmasını bilinmemesinden dolayı, önemli bir gelişme sayılmaz diyor. Mantık makinesi ise bir nevi oyuncaktan ibarettir; fakat, bu konuların incelenmesi ve üzerinde düşünülmesi, Osmanlı maarifine yeni bir ilave olduğundan, senin bu eserin, padişahımızın güzelliklerle dolu zamanında yeni yeni meydana çıkan makbul eserlere güzel bir ilavedir.”²¹

Babasının yaptığı bu değerlendirme Ali Sedad'ın cebirsel mantığı ülkesine ilk defa getiren ve tanıtan olmasına dikkat çekmektedir. Osmanlı

¹⁷ Ali Sedad, *Mizânu'l-Ukûl*, s. 110.

¹⁸ Ali Sedad, *Mizânu'l-Ukûl*, s.s. 126,490-496.

¹⁹ Ali Sedad, *Mizânu'l-Ukûl*, s. 484.

²⁰ Öner, “Ahmet Cevdet Paşa'nın Mantık Anlayışı”, s. 442.

²¹ Öner, Ahmet Cevdet Paşa”, s. 115.

ilim camiasına yeni ve önemli bir katkıdır. Ayrıca 'mantık makinesi'²² ifadesini kullanılmasyla sembolik mantığın verimsiz olduğuna dikkat çekmiştir.

Ali Sedad'ın dikkat çekici bir tespiti daha vardır ki o da şudur: Batı mantığa Endülüs Müslüman mantıkçıları kadar ne hizmet etmiş ne de geliştirmiştir.²³

Ali Sedad, o sıralar batıda gündemde olan usûlün, 'kavaid-i mantikiyenin ulûm ve fûnûna keyfiyet-i tatbikinden ibaret' olduğunu belirtir.²⁴ Yine Ali Sedad, kıyas konusunda 'Avrupalıların pek geri kaldıklarını İslam mantıkçılarının kitaplarında mükemmel manada çok önceleri işlediğini' savunmaktadır.²⁵ O, Stuart Mill, ve Herbert Spencer'in tümevarıma gereğinden fazla ehemmiyet verip kıyası göz ardı etmelerini eleştirir. Ali Sedad kıyasın öncüllerine göre sonuç verdiğini, buna karşın tümevarımın 'iltizam tam bulunmadığından' her zaman öncüllere göre netice veremeyeceğini belirtir.²⁶

İzmirli, Ali Sedad'dan daha sonraki zaman diliminde aynı konular üzerine yazmıştır. İzmirli çalışmasında daha fazla ilmî şahsiyet ve eserlere atıfta bulunmuştur. Bu sebepten olacak kitaplarında konular daha detaylı ele alınmıştır. Örnek verecek olursak; İzmirli, akıl yürütme bahsini çok detaylı bir şekilde ele almaktadır. Akıl yürütme türlerini tûmdengelim ve tümevarım olarak ayırmakla beraber, konuya dair görüşleri bütün olarak incelendiğinde akıl yürütmeyi vasıtalı ve vasıtasız olarak da ikiye ayırmış olduğu görülür. İzmirli, vasıtasız (direk) akıl yürütme ile elde edilen yeni bir hüküm ifade etmektedir. O, mantıkçıların birçoğunun önermeler konusuna dahil ettikleri karşı olma ve döndürmeyi vasıtasız akıl yürütme türleri altında ele alır ve bunlarla ilgili çok ayrıntılı bilgiler vermektedir.²⁷

Konuları verirken varsa İzmirli, konularda hem kendi yorumunu ve hem daha önce konuyu ele almış İslam mantıkçılarının veya batılı mantıkçıların fikir veya eleştirilerine de değinir. Mesela; Stuart Mill'in, 'yüklemin içlemini ele alıp, kaplamını düşünmemek gerektiği' iddasına İzmirli eleştirir ve bu itirazın sadece Hamilton'a değil genelde geleneksel

²² Ali Sedad, *Mizânu'l-Ukûl*, s. 132.

²³ Ali Sedad, *Mizânu'l-Ukûl*, s. 124.

²⁴ Ali Sedad, *Mizânu'l-Ukûl*, s. 128.

²⁵ Ali Sedad, *Mizânu'l-Ukûl*, s.s. 130,316.

²⁶ Ali Sedad, *Mizânu'l-Ukûl*, s.130.

²⁷ İzmirli, *Felsefe Dersleri*, s.s.150-170. İbrahim Çapak, "Darülfünun'un Hocalarından İzmirli İsmail Hakkının Akıl Yürütme Anlayışı", (Darülfünun İlahiyat Sempozyumu Tebliğleri, İstanbul, 2010), s. 313.

mantığa, özelde de kıyasa dair olduğunu belirtip geleneksel anlayışın görüşünü savunur.²⁸ Yine bu konuyla ilgili olarak, 'Aristo mantığının sınıflar mantığı olduğu, yüklem kaplamasıyla ilgilenmediği' şeklindeki eleştirileri İzmirli haksız bulur ve o, tasnif ve taksimin, önermeler ve kıyasla alakalı olduğunu savunur.²⁹

İzmirli, klasik mantıkta en önemli konu olduğunu kabul ederek kıyası, tümdengelinin bir türü olarak görmekte, kıyasın şekil ve modları hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir. Onun akıl yürütme konusundaki önemli bir görüşü de karşı olma ve döndürmeyi önermeler konusuna dahil etmemesi, akıl yürütmeler konusuna eklemesidir. Aynı zamanda o analogiyi ayrı bir akıl yürütme çeşidi saymaz, tümevarım ve tümdengelimle bağlı olarak inceler. Ayrıca İzmirli, Aristo ve birçok mantıkçının hiç değinmediği kıyasın dördüncü şekline değinmekte; ancak İbn Rüşd gibi o da bu şeklin doğallıktan uzak ve verimli olmadığını ifade etmektedir.³⁰

İzmirli, sûri mantığın ıstılahı bölümünü geniş sayılabilecek tarzda ele almış ve incelemiştir. İzmirli, ardından sûri mantığın faydasına da değinmiştir. Yine o, bu konuda batılıların yapmış oldukları eleştirileri değerlendirmiş ve bunlara kendi yorumunu katmıştır.³¹

İzmirli, kavramlar mantığı yerine yeni bir yorum katarak, kavramları 'tasavvurlar mantığı' adı altında ele alıp inceler. O tasavvuru, mantığın bir konusu ve belki de en temeli olarak görür.

İzmirli'yi Ali Sedad'dan daha fazla ön plana çıkararak yönü belki de -batıda meydana gelen gelişmelerin artmış olmasına ve de Ali Sedad'ın erken denebilecek yaşta vefat etmesine bağlı olarak- konuların genişlemesi ve bu konularda yazan kişilerin sayısının da artmış olmasından dolayı daha fazla yorum ve eleştiri katabilmesidir. Mesela İzmirli'nin "Fenn-i Menahic" adından o günlerde çok faydası ve önemi olacak bir çalışması bulunmaktadır. Yine "Mi'yâru'l-ulûm" ve "İlm-i Mantık" adlarında mantık konularını oldukça verimli anlatan çalışmaları bulunmaktadır.

²⁸ İzmirli, *Felsefe Dersleri*, s.s. 277-280.

²⁹ İzmirli, *Felsefe Dersleri*, s. 281. İbrahim Emiroğlu, "İzmirli'nin Mantık Anlayışı" (*İzmirli İsmail Hakkı Sempozyumu* 24-25 Kasım 1995, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996), s. 203.

³⁰ İzmirli, *Felsefe Dersleri*, s.s. 160-170, Çapak, İzmirli İsmail Hakkı'nın Akıl Yürütme Anlayışı, s. 313.

³¹ İzmirli, *Felsefe Dersleri*, s. 261-289.

İzmirli, yeni mantığı faydalı bulmaktadır. Çünkü yeni mantık fikrin tutarlılığına yardımcı olacaktır ki bu da mantığın en temel amacıdır. Ancak İzmirli şu kısmı da eleştirmektedir: yeni mantık, konu nasıl konu olmuş ise o şekilde fikre tatbik olunur. Dolayısıyla fikrin şeylerle uygunluğuna ait olmaz. Çünkü göz önüne aldığı şeyler değildir.³²

Kısaca İzmirli'nin şu özelliğine de değinmekte fayda olacaktır: o mantık ilmindeki başarılı çalışmalarının ilaveten, sistematik bir disiplin olarak, İslam Felsefesi'nin, Türkiye'de 'kurucusu' olarak görülmektedir. Alanında kurucu sayılabilecek kadar bu alanda yetkin kabul edilen İzmirli, İslam filozoflarının sistem ve düşünceleri konusunda birtakım kitaplar yazmış, verimli makaleler kaleme almıştır.³³

Sonuç

Çalışma boyunca görüldü ki, her iki müellif ve eserleri göz önüne alındığında, Mizânu'l-Ukûl ve Felsefe Dersleri, mantık tarihinde yeni ve klasik mantığı (Aristo mantığını) bir arada bulundurmaları açısından vazgeçilmezdir. Her müellif de batıdaki çalışmalardan haberdardır ve bahsi geçen eserleri meydana getirmiş ve bu gün bile kayda değer birçok fikir bırakmışlardır. Her ne kadar İzmirli daha derinlemesine konuları ele alıp incelemiş ve daha fazla bilgi aktarmışsa da Ali Sedad'ın çalışması Türkiye'de alanında bir ilk olmuştur ve yine o daha kesin ve isabetli yorumlar bırakmıştır. Ayrıca o matematik ve felsefe alanındaki çalışmalarından ötürü sembolik mantığı daha fazla yorumlamış ve ifade edebilmiştir. Ali Sedad eserinde bu konuyu geniş bölümde detaylı denebilecek şekilde ele almıştır. Mevcut zamanda bile bu ifadelerinden ve çalışmalarından yararlanılabilmektedir.

Ayrıca İzmirli ve Ali Sedad, İslam kültürüne oldukça bağlı kişilerdi. Bu bağlamda da gerek eserleri ve gerek yorumları açısından İslam'a hizmet etmişlerdir. İzmirli ve Ali Sedad eserlerinde de klasik mantık ve modern mantık konularını aynı çatı altında toplayabilmişlerdir. Onlar klasik ve modern mantık çalışmalarını harmanlayabilmişlerdir.

³² İzmirli, *Felsefe Dersleri*, s.271.

³³ Bayram Ali Çetinkaya, "İzmirli İsmail Hakkı", *Kutadgubilig*, s:19, (Mart 2011), s.53, daha geniş bilgi için bak: Ömer Mahir Alper, İsmail Hakkı İzmirli'nin İslam Felsefesini Yorumu: İslam Felsefesi Tarih Yazımına Bir Örnek, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 8,(2003), s.115-158.

Remziye SELÇUK

Kaynakça

- Ali Sedad. *Mizânu'l-Ukûl fi'l-Mantık ve'l-Usûl*. Haz., İbrahim Çapak – Harun Kuşlu – Metin Aydın. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Alper, Ömer Mahir. “İsmail Hakkı İzmirli'nin İslam Felsefesini Yorumu: İslam Felsefesi Tarih Yazımına Bir Örnek”. *İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fak. Dergisi*. Sayı: 8(2003): 115-158.
- Ayık, Hasan. “Eski ve Yeni Mantığın Kavşağında Ali Sedat”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. cilt: 4, sayı: 1: 195-205. www.sbd.aku.edu.tr/IV1/17hasanayik.pdf. (erişim 10.9.2021).
- Çapak, İbrahim. “Darülfünun'un Hocalarından İzmirli İsmail Hakkı'nın Akıl Yürütme Anlayışı”, *Darülfünun İlahiyat Sempozyumu 18-19 Kasım 2009 Tebliğleri*, İstanbul, 2010.
- Çetinkaya, Bayram Ali. “İzmirli İsmail Hakkı”, *Kutadgubilig*, sayı 19(2011), 53-104.
- Emiroğlu, İbrahim. “İzmirli'nin Mantık Anlayışı” *İzmirli İsmail Hakkı Sempozyumu 24-25 Kasım 1995*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- İzmirli, Celaleddin. *İzmirli İsmail Hakkı'nın Hayatı, Eserleri, Dini ve Felsefi İlimlerdeki Mevkii*, İstanbul:Hilmi Kitapevi, 1946.
- İzmirli, İsmail Hakkı. *Felsefe Dersleri*. İstanbul:Hakikat Matbaası, h.1330.
- Keskioğlu, Osman. “Ahmed Cevdet Paşa, Hayatı ve Eserleri”. Ankara Üniversitesi Dergiler. 221-234. erişim 12. 09. 2021. dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/744/9531.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Ali Birinci. (İzmirli, İsmail Hakkı,) erişim 10.9. 2021.) <https://islamansiklopedisi.org.tr/izmirli-ismail-hakki#1>.
- Öner, Necati “Ali Sedat”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Erişim 12 Eylül 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ali-sedad>
- Öner, Necati. “Ahmet Cevdet Paşa'nın Mantık Anlayışı”. *Ahmet Cevdet Paşa Sempozyumu*. 9-11 Haziran 1995. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 111-115. 1997.

Mantık İlmi Açısından İki Önemli Eser: Mizânu-l Ukûl ve Felsefe Dersleri

Öner, Necati. *Klasik Mantık*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1986.

Selçuk, Remziye. İsmail Hakkı İzmirli'de Tasavvur Mantığı, (Doktora Tezi) Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Ülken, Hilmi Ziya. "Türkiye'de Tanzimattan Sonraki Mantık Hareketleri". *Edebiyat*, sayı 3(1935).

Two Important Works in Terms of Logic: Mîzân Al-'Ukûl and Philosophy Lessons

Remziye SELÇUK*

Extended Abstract

Ali Sedad and İzmirli İsmail Haqqı, the works of these two authors, which are important in terms of the history of logic, in terms of shedding light on the last times of the Ottoman Empire. Mîzânü'l-Ukûl and Philosophy Lessons. Ali Sedad's Mîzânü'l-Ukûl and Philosophy Lessons of İzmirli. Both authors also have other works related to logic. However, it is more important to examine the mentioned works, since they are more comprehensive than other works and partially include the subjects included in other works.

Mîzânü'l-Ukûl and Philosophy Lessons include both classical logic topics and methods and symbolic logic studies that had just begun in the West during their time. The fact that their authors knew many languages allowed them to acquire the works published in the West and to evaluate them by reading them. There are French or English equivalents of some concepts and phrases in Mîzânü'l-ukûl and Philosophy Lessons. This situation has helped to know the logic-related equivalents in the western literature. On the other hand, the fact that these works include evaluations or criticisms of foreign ideas and works, and their comparative analysis of classic and new logic is another remarkable aspect of the works.

Ali Sedad and İzmirli, both started their works by giving information about the definition, importance and history of logic. Traditional logic topics are generally included in the works of both of

* Asst. Prof. Dr, INU, Faculty of Divinity, remziye.selcuk@inonu.edu.tr

them. However, the views of Western logicians are also included in the traditional logic issues. In his work, İzmirli gave both the ideas and criticisms of these Western logicians. He also adds his own views. İzmirli find the new logic useful. Because the new logic will help the consistency of the idea, which is the most basic purpose of logic. However, İzmirli also criticizes this part: new logic is applied subject is applied how it is the subject to the idea. So it does not belong to the conformity of the idea with things. Because it's not what it considers.

Ali Sedad, like İzmirli, gave priority to general logic issues and added his views and criticisms about the new logic at the end of the work. He states that in classical logic, the subject of syllogism is handled perfectly and the reasoning is without defect. He, new logic is actually, since there are not enough studies on syllogism on classical works in the west, stated that the comparison was based on the idea that it was insufficient. On the other hand, he finds Bacon's claim that the importance of logic in sciences should not be ignored necessary and useful. Both scientists have ideas that cannot be ignored in terms of logic. The reason for this is that they closely followed the developments in the science of logic with its subjects up to that time, as well as the developments in the field of logic in the West at that time, and reflected these developments in their works. In this study, we will compare the works of these two personalities and two works of logic in the context of the subjects they deal with, and we will also include statements about their works or themselves, and we will try to reveal their and their importance.

In the Philosophy Lessons the ratios to *Mîzânü'l-ukul* were studied in more detail. However, more information about the logic peculiar to us can be found in *Mîzânü'l-ukûl*.

The section on formal logic in the last part of the Philosophy Lessons and the views here are important. According to İzmirli, this new type of logic helps the consistency of the idea, it is useful. However, the new logic is applied to the idea in the same way as the subject. So it does not belong to the conformity of the idea with things.

Mîzân al-Ukûl is processed more detailed and productively with a critical view of symbolic logic.

İzmirli discussed the method of methodology in his work *Fenn-i Menâhic*. However, *Mîzânü'l-Ukûl* was published about 26 years before this work. Therefore, Ali Sedad has more details on this subject. In

addition, Ali Sedad gives mathematical and competent examples in his work. The examples in Philosophy Lessons are often the same.

Ali Sedad is the first to refer to the quantity of the predicate in the last period of the Ottoman Empire and the first period of the Republic. He states that western logicians think that they have brought innovation by increasing the modes of qiyas to 72, but this is not an innovation, it is exaggerated and of course not.

There is another remarkable finding of Ali Sedad, which is this: The West neither served nor developed logic as much as Andalusian Muslim logicians.

He states that the method, which was on the agenda in the West at that time, was "related to how the rules of logic are applied to science and science".